

ДЖЕРЕЛА

1. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка]. — К. : ВЦ «Академія», 2006. — 752 с. — (Nota bene).
2. Наше : тексти пісень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nashe.com.ua>
3. Теоретическая поэтика: понятия и определения : хрестоматия для студ. филол. ф-тов / [авт.-сост. Н.Д. Тмарченко]. — М. : РГГУ, 1999. — 286 с.
4. Хорошие песни : слова и тексты песен [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://goodsongs.com.ua>

В статтє охарактеризовані типи вокальних дуєтов, здійснений порівняльний аналіз оригінального тексту для естрадно-популярного сольного виконання і його перекладів для дуєтов, розглянуті особливості стихів для двох виконавців. Сделан вывод, что популярности указанных песен как пространственно-контекстных маркеров эстетического кода песенной лирики способствует диалогическая природа дуєтов.

Ключевые слова: *песенная лирика, вокальный дуэт, эстетический код, маркеры эстетического кода песенной лирики, реципиент.*

The article characterises types of vocal duets, gives comparative analysis of original text for variety-popular solo performance and text's translation for duets, presents peculiarities of lyrics for two performers. It concludes that dialogue character of duets promotes the popularity of the following songs as environmental context markers of lyrics' aesthetic code.

Key words: *song lyrics, vocal duet, aesthetic code, markers of lyrics' aesthetic code, recipient.*

УДК 82.09:Стус

Тетяна Михайлова

ВАСИЛЬ СТУС: ДО ПИТАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ВПЛИВУ

У статті аналізуються факти літературних впливів на творчість В. Стуса. Відмічається наслідування поетом текстів Шевченка, Рільке, Пастернака та інших письменників. Здійснюється спроба співвіднести відповідне явище з творчою індивідуальністю самого Стуса.

Ключові слова: *вплив, текстові перегуки, читацькі захоплення, самотність, палімпсести.*

Стусова поезія — це свічадо, що віддзеркалює інші обличчя — віддзеркалює їх не тільки свідомо, але сумлінно й цілком відкрито.
Б. Рубчак

Василь Стус — письменник широких літературних зацікавлень, особливої долі й неімовірного таланту. Начитаність Стуса вражала. Причому він був обізнаний не лише з класичною, але й із сучасною йому літературою. Стус не просто багато читав, а якісно читав, роблячи помітки на сторінках книг: «...особливо «густо» було підкреслено рядки та відзначено фрагменти текстів (це одна з особливостей читання наукової літератури Василем Стусом)...» [11, 12]. З олівцем в руках прочитувалася ним і художня література. За словами Д. Стуса, особливо багато позначок

його батька було у виданні Б. Пастернака (із розмови автора статті із Д. Стусом, яка відбулася 24.10.2013 р.). До того ж В. Стус мав звичку записувати до свого зошита окремі цитати з прочитаного. Ці записи були йому дуже дорогі. Тому він неодноразово з жалем писав дружині про вилучення у нього цих нотаток: «Недавно повідомили мене, що всі мої рукописи, забрані перед відправкою на етап (там було 6 зошитів, де і виписки зі справи, і коло 150 віршів, і конспекти з творів Бажана, Маяковського, Котляревського, Герцена, Тинянова) — все залишили в КГБ...» (лист до

рідних від 23.03.1981) [10, 361]. Згадував про батькові нотатки, про «великий і, на жаль, усе ще невиданий масив Стусових конспектів...» й Д. Стус [11, 12]. Також відомо, що Стус багато знав напам'ять і сину своєму радив вчити (лист до дружини й сина від 22.03.1982) [10, 419]. Сучасники поета згадують київську вечірку, «...на якій Стус годинами напам'ять читав твори Райнера Марії Рільке по-німецьки» [8]. Отже, неабияке захоплення літературою, начитаність, ведення своєрідних зошитів із виписками, читання напам'ять, цитування (неодноразово у листах він цитував письменників, філософів та ін.) — все це природним чином призводило до засвоєння літературного досвіду інших авторів, а значить — і до можливості втілення його у власній творчості.

Питання літературного впливу на творчість В. Стуса час від часу підмічалось дослідниками, однак окремого висвітлення не мало. Саме це і зумовлює актуальність нашої роботи, мета якої — розглянути факти літературних впливів на тексти Стуса, співвіднести їх із творчою індивідуальністю поета. У дослідженні ми спиратимемося головним чином на праці О. Діми, Д. Дюришина, М. Коцюбинської, Б. Рубчака, О. Цейтліна.

Б. Рубчак зазначає: «Навіть поверховий погляд на плесо Стусової творчості, яка нам приступна <...>, відразу відкриває впливи і напливи різних поетів» [8]. Дослідник схильний вбачати своєрідні «підказки» джерел впливу в читацьких захопленнях поета, що, як відомо, були вкрай широкими: «...про них [впливи] згадує і сам Стус, зовсім не збираючись їх маскувати. У вступі до збірника "Зимові дерева" під заголовком "Двоє слів читачеві" поет пише, що в молодості він захоплювався Рильським і Вергарном, потім "прийшов до мене Бажан", а пізніше — "епоха Пастернака і необачно велика любов до нього". Далі Стус згадує Гете, Свідзінського, Рільке, Унгаретті, Квазімодо. Це справді широкий і навіть децю строкатий західньо-східній килим!» [8].

Однак не завжди доречно, на нашу думку, говорити про вплив, аргументуючи його читацькими вподобаннями. Адже наявність зацікавлення до творчості того чи іншого письменника може свідчити про спільність поглядів, творчого бачення і ніяк не позначитися на власному літературному доробку. Так, захоплення тою чи іншою літературою сигналізує про можливість впливу, але в жодному разі не є гарантом цього. Проблема впливу, як зазначає О. Цейтлін, «належить до ряду найзаплутаніших у літературознавстві» [12, 89]. Літературний вплив визначають як «один з видів творчого зв'язку між письменниками» [7, 32]. Словацький вчений Д. Дюришин вважав, що термін «вплив» є «неадекватним і непродуктивним» [5, 143], адже «в самій природі даного поняття закладений незнищенний присмак «залежності» одного твору від іншого...»

[5, 143–144]. У розумінні О. Цейтліна, вплив — це «не стільки гальмуючий, скільки стимулюючий фактор літературного процесу» [12, 89]. Дослідник відмічав вузькість підходу, що розглядає наявність впливу, як «зменшення творчої незалежності автора» [12, 89]. Подібної точки зору дотримувався і румунський вчений О. Діма, вважаючи, що «справжнє призначення впливів — бути стимулом творчості» [4, 141–142].

Утім, поняття впливу стосовно творчості Стуса слід вживати вкрай обережно. Його письменницький талант був настільки самодостатнім, що не міг наосліп піддаватися впливам ззовні (нехай і дуже сильних авторів). Г. Дворко, згадуючи Стуса, говорив, що це була «...людина абсолютно незалежна. Це не та людина, на яку можна впливати якось» [3, 196]. Власне, ми переконані, що незалежність як риса характеру великою мірою посприяла творенню самобутності Стуса-поета. Б. Рубчак писав про нього як про «...митця, який літературними впливами не турбується, бо творить "від душі", а не "надумано"...» [8]. Отже, Стус (як людина і поет) сповідував незалежність, що певною мірою пояснювалася самодостатністю. Рубчак справедливо звертав увагу на те, що всі так звані впливи творчо переосмислювались поетом: «...енергія такого "я" [Стусового "я"] дослівно ковтає всі впливи й моментально засвоює їх на стилістичному рівні, так що вони стають інтегрованою частиною і безпосереднього контексту, і цілого дорібку» [8]. Дослідник також звернув увагу на наявність у Стуса «постійного діалогу з Шевченком» [8]. Подібні думки мав і М. Царинник, стверджуючи, що «Стусова поезія у своїх кращих зразках нагадує Шевченкові вірші із заслання» [9, 7]. Л. Плющ взагалі назвав Шевченкову поезію «"пратекстом" Стусових "Палімпсестів"» [6, 232]. Шевченкове звучання в художньому доробку поета (зокрема, в його епістоляріях) відмічалось також М. Коцюбинською: «У листах Стуса дуже багато прихованих, без лапок цитаций Шевченка. Очевидно, Шевченкові поетичні формули відклалися глибоко в свідомості поета і зринали мовби самі собою у відповідному контексті, у певній настроєвій ситуації» [6, 232]. Воно й не дивно, адже, як згадує сам Стус, вірші Шевченка він чув із самого народження: «...мама завше співала. Тихо, але гарно. Над моєю коліскою мама співала коліскової на слова Шевченка...» (лист до сина від 25.04.1979) [10, 347]; «Десь у 4–6 класі я майже весь "Кобзар" знав напам'ять» (лист до сина від 25.04.1979) [10, 347].

Однак Д. Стус не поділяє цієї точки зору — на його думку «найбільші паралелі між Стусом і Шевченком в тому, що Стус сприйняв Шевченківську модель служіння народу», а що стосується тематичних, структурних перегуків між текстами, так цього він не визнає, дотримуючись думки, що «вплив на його батька міг бути

тільки світоглядний» (із розмови автора статті з Д. Стусом, яка відбулася 24.10.2013). Окрім Шевченка у творчості Стуса «чути голоси» багатьох інших письменників. Так, дехто з дослідників знаходив подібність між Стусовою поезією та творчістю М. Рильського, Е. Гемінгвея, раннього Валерія Шевчука [2, 257–258]. Б. Рубчак описав цікаві перегуки між поезіями Стуса й Рільке, зафіксував відгомони Рильського, Бажана, Тичини, Плужника, Филиповича та інших письменників [8]. Тому дослідник навіть припускав наступне: «Взагалі, в читача може скластися враження, що під псевдонімом “Василь Стус” пише кілька поетів» [8]. Особливе місце в переліку художніх впливів на творчість Стуса посідає російська література. На думку Б. Рубчака, найбільшого впливу поет зазнав від поезії Пастернака: «Кожний, хто хоч десять хвилин в житті читав Пастернака по-російськи, впізнає в цій Стусовій строфі неповторний пастернаківський синкопований ритм, карколомно-нерівні рими, і майже окарікатурену персоналізацію природних явищ, що звучить як витвір уяви якогось поета дитячих віршів, який раптом або збожеволів, або випив забагато рислінгу. Стус пише, що він позбувся впливів Пастернака в кінці п'ятдесятих років, але ми маємо свої причини йому в цьому не довіряти» [8]. На переконання дослідника, у творчій свідомості поета попередній вплив не зникає, а співіснує у синкретичній взаємодії з наступними впливами. Науковець ілюструє цю тезу, спираючись на постать Стуса та його сталі літературні захоплення: «В Стусовій децю пізнішій поезії впливи Пастернака затіняє, але аж ніяк не закриває ще один магнетичний поет нашого сторіччя,

що впливав і на самого Пастернака, — Райнер Марія Рільке» [8]. Впливи Рільке й Пастернака на творчу манеру Стуса Рубчак назвав *систематичними*, перегуки з іншими авторами — *більш роздрібненими* [8]. Варто зазначити, що творчість Стуса — це не наслідування російської, німецької чи то іншої літератури, а оригінальні, абсолютно своєрідні прояви самовираження українського письменника в контексті національної культури з урахуванням кращих надбань художнього слова світової літератури. Розмірковуючи над віддзеркаленням інших авторів у поезії Стуса, яку Рубчак спершу порівнює зі свічадами, дослідник приходиться до такої думки: «це не просто віддзеркалення у свічадах, це творче переосмислення, це своєрідне “накладання” іншого на абсолютно самостійну творчу основу — і виходять палімпсести...» [8]. Власне, так — «Палімпсести» — і називається одна зі збірок поета.

Незважаючи на широкий спектр літературних зацікавлень й свідоме переймання досвіду, що межує з можливістю впливу, Стус лишався вірний власному творчому «Я», крізь призму якого відбувалась взаємодія з іншими художніми текстами. Дослідники неодноразово згадують вислів Стуса «самособоюнаповнення», який цілком корелює з поняттям самодостатності — людської, громадянської, і врешті-решт — творчої, письменницької. Тому, читаючи Стуса, ми можемо вловлювати певні відлуння голосів інших авторів й водночас відчувати самотність звучання українського письменника. Адже, як справедливо підмітив М. Бахтін, «творче розуміння не відмовляється від себе, від свого місця у часі, від своєї культури й нічого не забуває» [1, 507].

ДЖЕРЕЛА

1. Бахтин М.М. Ответ на вопрос редакции «Нового мира» / М.М. Бахтин // Литературно-критические статьи / сост. С. Бочаров, В. Кожин. — М. : Худ. лит., 1986. — С. 501–508.
2. Будний В.В. Порівняльне літературознавство : підруч. / В. Будний, М. Ільницький. — К. : Києво-Могилян. академ., 2008. — 430 с.
3. Дворко Г. про В. Стуса / Б. Підгірний, С. Чернілевський // Нецензурний Стус : кн. у 2 ч. Ч. 2. — Т. : Підруч. і посіб., 2003. — С. 195–221.
4. Дима А. Принципы сравнительного литературоведения / А. Дима ; пер. с румынского М. В. Фридмана / А. Дима. — М. : Прогресс, 1977. — 230 с.
5. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы / Д. Дюришин ; пер. со словацкого И.А. Богдановой. — М. : Прогресс, 1979. — 320 с.
6. Коцюбинська М. Епістолярна творчість Василя Стуса / М. Коцюбинська // Стус В.С. Твори : у 4 т., 6 кн. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка. — Л. : Просвіта, 1997. — Т. 6. — Кн. 2. — 1997. — С. 218–240.
7. Литература: Справочные материалы : кн. для учащихся / под общ. ред. С.В. Тураева. — М. : Просвещение, 1988. — 335 с.
8. Рубчак Б. Перемога над прірвою: Про поезію Василя Стуса [Електронний ресурс] / Б. Рубчак // Сучасність. — 1983. — № 10. — С. 52–83. — Режим доступу : <http://exlibris.org.ua/stus/r23.html>. — Назва з титул. екрана. — (Дата звернення: 12.02.2014).
9. Стус В. Свіча в свічаді: Поезії / В. Стус ; упоряд.: Царинник М., Бургардт В. ; [передм. М. Царинник]. — К. : Сучасність, 1977. — 126 с.

10. Стус В.С. Твори : у 4 т., 6 кн. / голов. редкол.: Коцюбинська М.Х. (голова) [та ін.] ; НАН України, Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка. — Л. : Просвіта, 1997. — Т. 6. — Кн. 1: Листи до рідних. — 1997. — 496 с.
11. Стус Д. Василь Стус — поет, людина, правозахисник / Д. Стус // Стус В. Вибрані твори / [упоряд. Д. Стус]. — К. : Смолоскип, 2012. — С. 9–70.
12. Цейтлин А.Г. Фольклор и художественная литература. Влияния / А.Г. Цейтлин // Труд писателя. — М. : Советский писатель, 1968. — С. 79–95.

В статті аналізуються факти літературних впливів на творчість В. Стуса. Згадується наслідування поетом творчості Шевченка, Рільке, Пастернака та інших письменників. Здійснено спробу зв'язати відповідне явище з творчою індивідуальністю самого Стуса.

Ключевые слова: *влияние, текстовые отзвуки, читательские увлечения, самобытность, палимпсесты.*

The article discusses literary impact on Vasyl Stus' creative heritage. It indicates that the poet follows Shevchenko, Rilke, Pasternak and other writers' style in his works. It attempts to relate the corresponding phenomenon with creative individuality of Stus.

Key words: *impact, textual traces, reader interests, originality, palimpsests.*

УДК 82-3.262.1

Ірина Приліпко

ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ ДУХОВЕНСТВА У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У статті розглянуто особливості зображення духовенства у творах сучасних українських авторів. Проаналізовано образи духовних діячів, сюжетно-композиційну та ідейно-тематичну специфіку творів, окреслено тенденції художньої рецепції духовенства в сучасній українській прозі.

Ключові слова: *духовенство, ідея, історія, містичність, образ, простір, рецепція, час.*

Образи духовенства у творах сучасних українських авторів позначені поліфонізмом та різноаспектністю зображення. Якщо письменники XIX — початку XX ст. (А. Свидницький, І. Нечуй-Левицький, О. Кониський, І. Франко, М. Павлик, Є. Ярошинська, Л. Мартович, Т. Бордуляк, Б. Лепкий, О. Кобилянська, О. Маковей) зображували діячів церкви у контексті тенденцій епохи, суспільно-політичних процесів, у вимірах морально-етичної проблематики, а радянські автори — крізь призму компартійної ідеології (твори Я. Галана, П. Козланюка, С. Тудора, Ірини Вільде), то представники сучасної літератури значно трансформували як контекст зображення, так і ідейно-естетичну складову образу духовного діяча.

У творах Валерія Шевчука (нар. 1939 р.), Галини Тарасюк (нар. 1948 р.) та Петра Краляка (нар. 1958 р.) репрезентована історіософська

рецепція духовенства: письменники розкривають образи своїх героїв на тлі історичного минулого, акцентуючи увагу на важливих морально-етичних, філософських проблемах. Представниками епохи бароко, мандрівниками, шукачами істини, книжниками є більшість духовних діячів, зображених у творах В. Шевчука, — Ілля Турчиновський («Три листки за вікном», 1981), Семен-затворник («На полі смиренному», 1982), Атанасій Пилипович («У пащу Дракона», 1993), Михайло Василевич, Созонт («Око Прірви», 1995), Климентій Зіновійв («Біс плоті», 1997), Іпатій Кухальський («Книга історій», 2001), Григорій Комарницький («Срібне молоко», 2001). У творах «Дерево пам'яті» (1990) та «Між двох вогнів» (1995) В. Шевчук показує духовенство на тлі історичних подій, розкриває причетність священнослужителів до державних справ, долі володарів. У контексті суспільно-політичних, церковно-релігійних, особистих